

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

№ 5, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.46 : 336.22

*А. В. Діденко,
к. е. н., доцент кафедри економічної кібернетики та статистики,
Класичний приватний університет, м. Запоріжжя*

МЕТОДИ МОДЕЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЙ ДЛЯ ПОДАТКОВОЇ ОПТИМІЗАЦІЇ

*A. V. Didenko,
Candidate degree (Economics), Associate Professor of the department of economic cybernetics and statistics,
Classic Private University*

METHODS OF MODELING STRATEGIES FOR TAX OPTIMIZATION

Сучасні соціально-економічні системи характеризуються значною складністю структури, відсутністю достатнього обсягу кількісної інформації та необхідністю врахування якісних показників, що ускладнює формалізацію цих процесів. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю пошуку методів моделювання стратегій податкової оптимізації на підприємстві, що враховують кількісні та якісні показники, здатні адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Метою статті є дослідження наявних стратегій для податкової оптимізації, виявлення інструментів для їх моделювання. У статті узагальнено схему кроків, метою яких є збільшення ефективності оподаткування. У результаті зазначено про необхідність застосування таких методів і моделей, що враховують усю необхідну інформацію про об'єкт дослідження та дають змогу виявляти найбільш ефективні та стратегічні напрями подальшого розвитку.

Modern socio-economic system characterized by considerable complexity of the structure, the lack of sufficient quantitative and qualitative indicators that need to consider that complicates the formalization of these processes. Relevance of the study due to the need to find methods of modeling strategies for tax optimization of the enterprise that take into account quantitative and qualitative indicators, able to adapt to external changes. Purpose of this article is to study existing strategies for tax optimization, detection tools for their modeling. The article summarizes the steps scheme aimed at increasing the efficiency of taxation. The result indicated the need to use such methods and models that take into account all the information about the object of study and allow you to identify the most effective and strategic directions for further development.

Ключові слова: *податки, податкова система, податкова оптимізація, податкове планування, стратегії податкової оптимізації.*

Keywords: *taxes, tax system, tax optimization, tax planning, strategy for tax optimization.*

Постановка проблеми. Вплив інформаційних технологій, запровадження нових бізнес-моделей, вільне переміщення капіталу та трудових ресурсів, інтеграційні процеси та формування глобальних ринків вивели бізнес-управління на новий рівень. Конкуренція між підприємствами вимагає зниження виробничих витрат, запровадження інноваційних технологій, поліпшення якості продукції та формування єдиної фінансової стратегії, яка включає податкову, інвестиційну та інші стратегії. Нестабільна економічна, складна політична ситуація, зміна напрямків імпортно-експортних потоків змушує фірми шукати внутрішні резерви для подальшого функціонування, оптимізувати виробничі процеси та грошові потоки, тому однією з актуальних задач є пошук методів моделювання стратегій для податкової оптимізації. Особливо зазначені проблеми стосуються туристичних фірм, які втратили значну частку туристичних об'єктів та туристів внаслідок війни на Сході та скорочення платоспроможності населення. Для врахування факторів зовнішнього середовища, яке швидко змінюється, не тільки кількісних, але й якісних показників, на основі яких здійснюється фінансовий аналіз та формуються прогнози значення та плани, необхідно застосовувати методи, що враховують усю наявну інформацію про підприємство та впливи зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню задач оптимізації податкової системи присвячено роботи багатьох українських і зарубіжних науковців, зокрема, М. Васильової, А. Васина, В. Вишневського, Ю. Іванова, С. Каламбет, Т. Клебанової, А. Матвійчука, Л. Тарангул та інших. Багато досліджень проведено щодо оптимізації податкових платежів на рівні підприємства.

Як зазначає З. Соколовська [13] сучасний стан розвитку соціально-економічних систем характеризується значною складністю, передбачає розв'язання великої кількості слабоструктурованих і неструктурованих задач та потребує залучення спеціального апарату дослідження. Так, у роботі А. Коломицевої [9] розроблено імітаційну модель управління податковим навантаженням, що базується на застосуванні методів і моделей системної динаміки. Г. Ястребовою [15] розроблено адаптивний механізм податкової оптимізації, який здійснюється за рахунок використання імітаційних моделей та дає змогу побудувати оптимальні сценарії управління податковим навантаженням підприємств. Для дослідження фінансової стійкості підприємств, виявлення протиріч та якісного аналізу процесів у статті [8] використовуються нечітка когнітивна модель, у якій значення факторів та зв'язків між ними описуються за допомогою лінгвістичних змінних і нечітких відношень. У монографії [6, с. 341] також зазначається, що «коректна побудова економіко-математичних моделей на базі теорій нейронних мереж та нечіткої логіки ... суттєво підвищить ефективність моделювання показників у сфері оподаткування порівняно з альтернативними математичними підходами».

Мета. Метою статті є дослідження наявних стратегій для податкової оптимізації, виявлення інструментів для їх моделювання.

Вклад основного матеріалу. Ефективне функціонування податкової системи будеться на раціональному співвідношенні інтересів: 1) держави у акумуляції значних фінансових ресурсів (через максимальні податкові надходження) для забезпечення розвитку економіки та функціонування органів влади; 2) платників податків у встановленні таких ставок, які б надавали можливість розвитку бізнесу. Основним завданням влади є створення системи заохочення платників щодо збільшення доходу та суми прибутку, а також умов сприяння розвитку соціальної відповідальності (СВ) для підприємництва, яке проявляється через благодійність, створення соціальних послуг, інвестування у соціальні заходи (рис. 1). Регуляторами таких процесів виступають: ставки податку, податкові пільги, техніка оподаткування. Наприклад, для туристичної діяльності надання податкових пільг підприємствам, що залучені у розвитку соціального туризму; пільгові умови для новостворених підприємств туристично-рекреаційної сфери та інші.

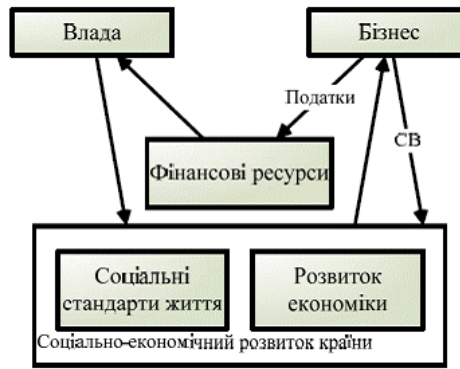

Рис. 1. Схема взаємодії основних суб'єктів податкового процесу

Наразі, за оцінкою Групи Всесвітнього банку, Україна у 2015 р. займає 108 місце серед 189 країн світу за показником «Оподаткування» [4]. Таке місце обумовлено значними витратами часу на підготовку та подання звітності; високим значенням загальної податкової ставки – 52,9%, яка є часткою загальної суми податків та виплат від прибутку. Цей показник для країн Європи та Центральної Азії має значення 34,9%. Що свідчить про недосконалість податкового законодавства та змусило фірми шукати засоби для оптимізації податкових платежів.

Здійснення підприємствами ефективного оподаткування можливо двома шляхами: правомірним та незаконним. У Податковому кодексі України не надано визначення «податкова оптимізація», тому немає чіткого розмежування між законним зменшенням податкових зобов'язань (податковою оптимізацією) та ухиленням від сплати податків. Виділяють такі схеми мінімізації податкових зобов'язань: взаємодія з суб'єктами господарювання, які мають ознаки «фіктивності» (ліквідовані, банкрути, оголошені у розшук тощо); надання послуг нематеріального характеру (маркетингових, консультативних тощо) та віднесення їх вартості до витрат; нетипові експортні та псевдо-експортні операції тощо [7].

Незаконні методи можливо поділити на ті, що зловживають існуючими у податковому законодавстві лазівками для провадження схем, у результаті яких можливо отримати вигоди, що не були передбачені законодавством, та ті, що навмисно приховують частину доходу. До таких методів відносяться: ведення «повійної» бухгалтерії, надання недостовірних даних, порушення правил ведення бухгалтерського і податкового обліку, несвочасне надання або ненадання необхідних документів та інші [12].

Також ухилення від сплати податків поділяють на два типи в залежності від тяжкості порушення законодавства [12]:

- некримінальне ухилення від сплати податків (спричиняє за собою застосування фінансової та адміністративної відповідальності) проявляється у неправильному відзеркаленні операцій в бухгалтерському і податковому обліку; неправильному укладенні договорів або надання їм ознак фіктивного характеру; виплаті санкцій за неіснуючі податкові порушення та інші;

- кримінальне ухилення від сплати податків (порушення не лише податкового, але й кримінального законодавства).

Серед причин, що спонукають платників податків до ухилення від сплати податків, виділяють наступні [5]:

- економічні: значне податкове навантаження, інфляція, нестабільне становище фінансової та банківської сфери, зростаюча частка збиткових підприємств, несправедливі податкові пільги та інші;
- соціальні: низький рівень податкової культури в суспільстві, податкова неграмотність, постійне зниження платоспроможності населення та його негативне ставлення до оподаткування взагалі, недовіра платників податків до влади та інші;
- організаційні: неефективна система адміністрування податків; неналежний фаховий рівень працівників податкових органів, неналежний рівень якості податкового контролю та інші;
- правові: недосконалість та нестабільність податкового законодавства, необізнаність із податковим законодавством та інші.

Податкова оптимізація полягає в зниженні податкових зобов'язань для досягнення оптимального рівня податкового навантаження, при цьому не збільшуючи податкові ризики, шляхом цілеспрямованих правомірних дій платника податків [16]. На рис. 2 представлено схему кроків, метою яких є здійснення ефективного оподаткування, для цього проводяться такі дії:

1. Аналіз зовнішнього середовища (макроекономічних показників, податкової політики та фірм-конкурентів), аналіз поточного стану оподаткування та господарської діяльності підприємства, виявлення факторів, що впливають на рівень оподаткування.

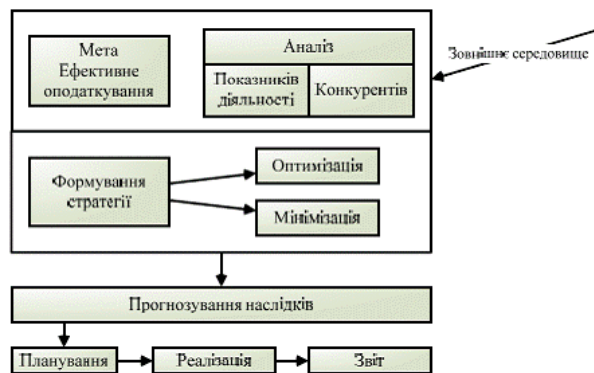

Рис. 2. Схема кроків, метою яких є збільшення ефективності оподаткування

2. Формування стратегії щодо зменшення податкових зобов'язань (оптимізація або мінімізація) для досягнення оптимального рівня оподаткування потребує комплексного підходу, врахування норм податкового, господарського та іншого права, пошуку схем не тільки зменшення платежів, а й організаційно-адміністративних заходів. Збільшення економічної ефективності можливо реалізувати через зниження часових та грошових витрат на ведення обліку, виявлення помилок у податковому обліку, підвищення кваліфікації працівників щодо оподаткування. Оптимізація може здійснюватися по певному податку або для діяльності фірми загалом. Стратегія податкової оптимізації вирішує наступні завдання:

- забезпечення стійкого розвитку та фінансової безпеки на довгостроковий період;
- отримання додаткових конкурентних переваг;
- формування іміджу добросовісного платника податків, який є надійним партнером для інвесторів [10].

Класифікація методів податкової оптимізації за [3]:

1. Методи, які спрямовані на зменшення податкового навантаження без зміни структури податків, що підлягають сплаті:

- зменшення податкової бази: маніпулювання цінами та витратами, формування відповідної облікової політики та інші;
- зменшення податкових ставок: організація окремого обліку реалізації товарів, що оподатковуються за різними ставками;
- використання пільг та податкових відрахувань: використання передбачених законодавством пільг, зміна діяльності для використання пільг та преференцій;
- зміна порядку та термінів сплати податків: зміна договірних умов, створення та використання резервів, зміна строків сплати податків.

2. Методи, які спрямовані на зменшення податкового навантаження шляхом зміни структури податків, що підлягають сплаті:

– скорочення переліку сплачених податків: зміна організаційно-правової форми здійснення діяльності, зміна статусу юридичної особи на приватного підприємця та інші;

– використання спеціального податкового режиму: спрощена система оподаткування, обліку та звітності (станом на 14.05.2015 Податковим Кодексом України передбачено чотири групи платників єдиного податку; до четвертої віднесено сільськогосподарських товаровиробників);

– зміна місця реєстрації платника податків: реєстрація у закордонній або внутрішній юрисдикції з пільговою системою оподаткування.

Метод зміни податкової юрисдикції полягає в переносі об'єкта оподаткування (окремих операцій, видів діяльності, майна) або реєстрації організації на території (внутрішній (регіональний) або зовнішньоекономічній), що надає певні особливі умови оподаткування (офшор) [1]. Такі зони створюються з метою залучення іноземних інвесторів, розвитку інфраструктури ринку, активізації інноваційної діяльності підприємств та можуть мати певну галузеву спрямованість. Офшорні зони відрізняються від інших типів зон тим, що пільги отримують лише нерезидентні компанії, які не ведуть підприємницької діяльності на території країни розташування, тоді як інші типи – стимулюють розвиток підприємництва в межах території зони [14].

Наприклад, з метою ефективного використання наявного на території природно-рекреаційного, історико-культурного потенціалу створюються туристсько-рекреаційні зони. Наразі в Україні діє спеціальна економічна зона туристсько-рекреаційного типу "Курорт-поліс Трускавець", діяльність якої направлена на збереження та ефективне використання наявних лікувальних ресурсів місцевості, проведення економічних реформ у лікувально-оздоровчій галузі регіону та розвиток туризму.

3. Прогнозування економічних показників та наслідків запровадження плану, обсягів податкових надходжень, можливих податкових, фінансових ризиків, здійснення оцінки впливу різних факторів на діяльність підприємства. Планування сум майбутніх податкових платежів здійснюється окремо для податків і зборів, що залежать від фонду заробітної плати та від реалізованої продукції, окремо здійснюється прогноз майбутнього прибутку та суми платежів загалом.

4. Розробка та прийняття плану дій найбільш вигідного для досягнення цілей, а також вибір критеріїв оцінки ефективності здійснення плану (стабільність, конкурентоспроможність, стимулювання діяльності). Ефективно здійснене податкове планування досягає таких цілей: зменшення суми податків; раціональне використання фінансових ресурсів; уникнення штрафів; максимізація суми доходу, яка залишається на підприємстві, для запровадження інновацій та інвестування та інші. При запровадженні того чи іншого плану повинні бути враховані витрати на його запровадження (економічність плану), що можуть включати витрати на послуги фірми, яка розробляє плани та стратегії, юридичні та бухгалтерські послуги. При цьому також необхідне урахування можливих негативних економічних наслідків.

Податкове планування включає розробку річних бюджетів з оподатковуваними базами, які забезпечують реалізацію стратегії життєздатності суб'єкта господарювання; розробку тактичних податкових планів для виконання річних бюджетів; визначення напрямів реалізації заходів річного плану з оподатковуваними базами; контроль за реалізацією заходів по річному плану з базами оподаткування [11].

5. Реалізація стратегії, моніторинг та контроль за здійсненням, формування звіту.

Сучасні соціально-економічні системи характеризуються значною складністю структури та процесів, високим рівнем невизначеності, відсутністю достатнього обсягу кількісної інформації. Моделювання процесів у складних соціально-економічних системах та вирішення слабоструктурованих задач вимагає використання м'якої системної методології [2].

При розробці стратегій, пов'язаних з оптимізацією оподаткування, враховуються різноманітні фактори, суб'єктивні характеристики, що майже не піддаються формалізації. Задачі, які необхідно вирішувати на підприємстві у сфері оподаткування, характеризуються нестабільністю, необхідністю врахування якісної інформації про процеси, що також ускладнює їх формалізацію та робить недоцільним використання традиційних методів моделювання.

У роботі [6] зазначається про неадекватність економічним реаліям класичних математичних підходів та неспроможність поширених економіко-математичних методів здійснювати адекватний аналіз та прогнозування, так застосування регресійного підходу для прогнозування виявляє загальні тенденції розвитку часового ряду, але не зможе забезпечити точне прогнозування майбутніх його значень або змін напрямів тенденцій, оскільки обмежується умовами стійкості у часі його ймовірнісних характеристик. Більш об'єктивним є відстеження динаміки показників, що формалізуються частково, в нечітких умовах [13]. У дослідженні А. Бакурової [2] в умовах високого рівня невизначеності і відсутності кількісної інформації пропонується використання семантичної, нечіткого логічного виведення й когнітивної моделей.

Діяльність підприємства взагалі та податкова складова зокрема характеризуються значною кількістю первинної інформації, впливом багатьох взаємозалежних факторів та причинно-наслідкових зв'язків, що мають як кількісне, так і якісне вираження. Тому для розробки різноманітних сценаріїв використовуються когнітивні моделі, що дозволяють проведення експериментів, визначити збалансованість системи, дають змогу виявити суттєві фактори та закономірності. Когнітивне моделювання є гнучким методом, який дозволяє вносити зміни та уточнення до моделі, визначати вплив зміни певних факторів на систему.

Висновки. Метою моделювання стратегій податкової оптимізації взагалі є дослідження впливу різноманітних управлінських рішень щодо обрання того чи іншого методу оптимізації на окремі показники діяльності та стан підприємства загалом; виявлення стратегій на короткострокову та довгострокову перспективу для зменшення податкового навантаження, врахувавши можливі ризики та не порушуючи законодавчих норм. Підсумовуючи вищевикладене, можливо говорити про необхідність застосування таких методів і моделей, що враховують усю необхідну інформацію про об'єкт дослідження, гнучко адаптуються до змін, дають змогу виявляти найбільш ефективні сценарії подальшого розвитку.

Література.

1. Атаманенко І. Б. Ефективність методів податкового планування [Електронний ресурс] / І. Б. Атаманенко. – 2010. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7900/1/48.pdf>.
2. Бакурова А. В. Моделювання процесів самоорганізації в соціально-економічних системах: дис. ... док. ек. наук : 08.00.11 / Анна Володимирівна Бакурова. – Запоріжжя. – 2010. – 430 с.
3. Букина Г. Н. Корпоративный налоговый менеджмент как неотъемлемая составляющая стратегии управления бизнесом [Электронный ресурс] / Г. Н. Букина // Всероссийский экономический журнал. – 2007. – №1. – Режим доступа: http://www.econom.nsc.ru/eco/arhiv/ReadStatiy/2007_01/Bukina.htm.
4. Ведение бизнеса 2015 : Украина : Налогообложение [Электронный ресурс] // Группа Всемирного Банка ; Оценка бизнес регулирования. – Режим доступа: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/#paying-taxes>.
5. Воронкова О. М. Посилення протидії ухиленню від оподаткування в системі податкового адміністрування / О. М. Воронкова // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 2. – С. 42–52. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpnudps_2011_2_6.pdf.
6. Интеллектуальні технології моделювання в інформаційно-аналітичній системі державної податкової служби : монографія / за заг. ред. Л. Л. Тарангул. – К. : Алерта, 2010. – 358 с.
7. Кармаліта М. В. Окремі аспекти використання системи правових засобів, спрямованих на подолання мінімізації податкових зобов'язань [Електронний ресурс] / М. В. Кармаліта. – Режим доступу: <http://ndi-fp.asta.edu.ua/files/doc/publications/karmalita/prav-zasoby-karmalita.pdf>.
8. Карпець О. С. Моделі оцінки фінансової стійкості підприємства: когнітивний підхід / О. С. Карпець, І. М. Чуйко, С. В. Мілевський // Бізнес Інформ. – 2012. – № 3. – С. 54–58. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/binf_2012_3_16.pdf.
9. Коломицева А. О. Теоретичні аспекти управління податковим навантаженням в умовах сучасних підприємств. Принципи і прикладні аспекти застосування імітаційного моделювання в управлінні податковим навантаженням [Електронний ресурс] / Анна Олегівна Коломицева // Механізм обліково-аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень в галузях економіки: монографія ; під ред. к.е.н. Акаєва Ш.М. – Макіївка : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2011. – С. 337–362. – Режим доступу: <http://ea.donntu.org/handle/123456789/18292>.
10. Лисовская И. А. Стратегия налоговой оптимизации как компонент стратегического управления финансами предприятия [Электронный ресурс] / И. А. Лисовская // Российское предпринимательство. – 2008. – № 9. – Вып. 1 (118). – С. 78–82. – Режим доступа: <http://old.creativeconomy.ru/articles/5206/>.
11. Мартиненко В. П. Структура процессу податкового планування суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / В. П. Мартиненко. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9651/1/The%20structure%20of%20the%20process%20of%20tax%20planning%20entities.pdf>.
12. Податкова оптимізація чи ухилення від сплати податків? [Електронний ресурс] // Минфин Финансовый портал. – Режим доступу: http://minfin.com.ua/taxes/-/komenttema_optim.html.
13. Соколовська З. М. Використання експертних систем у ході прийняття рішень у нечіткому середовищі / З. М. Соколовська, Н. В. Яценко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 3. – С. 38–42. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/binf_2012_3_11.pdf.
14. Чмир О. С. Методологічні основи створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку : автореф. дис. ... канд. ек. наук : 08.10.01 / Олена Сергіївна Чмир. – Київ. – 2001. – 34 с.

15. Ястребова Г. С. Моделювання податкового навантаження підприємства в умовах трансформаційної економіки : автореф. дис. ... канд. ек. наук : 08.00.11 / Ганна Сергіївна Ястребова. – Харків – 2009. – 307 с.

16. Soufiene ASSIDI. Information quality and tax optimization case of Tunisian firms / Soufiene ASSID, Mohamed Ali OMRI. // *European Journal of Accounting Auditing and Finance*. – 2014. – Vol. 2. – № 5. – P. 76–86

References.

1. Atamanenko, I. B. (2010), "The effectiveness of the methods of tax planning", [Online], available at: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7900/1/48.pdf> (Accessed 15 May 2015).

2. Bakurova, A. V. (2010), "Modeling of processes of self-organization in social and economic systems", Abstract of Ph.D. dissertation, Mathematical Methods, Models and Informational Technologies in Economics, Zaporizhzhya National University, Classic private university, Zaporizhzhya, Ukraine

3. Bukina, G. N. (2007), "Corporate tax management as an integral component of the strategy of business management", *Vserossiiskij jekonomicheskij zhurnal*, [Online], vol. 8, available at: http://www.econom.nsc.ru/eco/arhiv/ReadStatii/2007_01/Bukina.htm (Accessed 15 May 2015)

4. Doing Business (2015) : "Ease of Doing Business in Ukraine : Paying Taxes", available at: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/#paying-taxes>, (Accessed 15 May 2015).

5. Voronkova, O. M. (2011), "Strengthening counter tax evasion in the system of tax administration", *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, [Online], vol. 2, pp. 42–52, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpuudp_2011_2_6.pdf, (Accessed 15 May 2015).

6. *Intelektual'ni tekhnolohii modeliuвання v informatsijno-analitychnij systemi derzhavnoi podatkovoi sluzhby* [Intellectual simulation technology in the information-analytical system of the State Tax Service], the chief Ed. Tarangul, L. L. (2010), Alerta, Kyiv, Ukraine.

7. Karmalita, M. V. "Some aspects of the use of legal means to tackle minimize tax liabilities", [Online], available at: <http://ndi-fp.asta.edu.ua/files/doc/publications/karmalita/prav-zasoby-karmalita.pdf>, (Accessed 15 May 2015).

8. Karpets', O. S., Chujko, I. M. and Milevs'kyj, S. V., (2012) "Valuation of financial viability: cognitive approach", *Business Inform*, vol. 3, pp. 54–58, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/binf_2012_3_16.pdf, (Accessed 15 May 2015).

9. Kolomytseva, A. O., (2011), *Teoretychni aspekty upravlinnia podatkovym navantazhenniam v umovakh suchasnykh pidpriemstv. Prynyspy i prykladni aspekty zastosuvannya imitatsijnogo modeliuвання v upravlinni podatkovym navantazhenniam*, [Theoretical aspects of the tax burden in modern enterprises. Principles and applied aspects of simulation modeling in management tax burden], Mekhanizm oblikovo-analitychnoho zabezpechennia pryjniattia upravlins'kykh rishen' v haluziakh ekonomiky, the chief Ed. Akaieva, Sh.M., Noulidzh, pp. 337–362, Makiyivka, Ukraine, [Online], available at: <http://ea.donntu.org/handle/123456789/18292>, (Accessed 15 May 2015).

10. Lisovskaja, I. A., (2008), "The strategy of tax optimization as a component of the strategic management of the enterprise finance", *Rossiiskoe predprinimatel'stvo*, vol. 9, pp. 78–82, [Online], available at: <http://old.creativeconomy.ru/articles/5206/>, (Accessed 15 May 2015).

11. Martynenko, V. P., "The structure of the process of tax planning entities", [Online], available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9651/1/The%20structure%20of%20the%20process%20of%20tax%20planning%20entities.pdf>, (Accessed 15 May 2015).

12. Minfin Finansovij portal, "Tax optimization or tax evasion?", [Online], available at: http://minfin.com.ua/taxes/-/komentema_optim.html, (Accessed 15 May 2015).

13. Sokolovs'ka, Z. M. and Yatsenko, N. V., (2012), "The use of expert systems in the course of decision-making in a fuzzy environment", *Business Inform*, vol. 3, pp. 38–42, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/binf_2012_3_11.pdf, (Accessed 15 May 2015).

14. Chmyr, O. S. (2001), "Methodological bases of creation and functioning of special (free) economic zones and territories of priority development", Ph.D. Thesis, Distribution of productive forces and regional economy, Research Economic Institute of the Ministry of Economy of Ukraine, Kyiv, Ukraine

15. Iastrebova, G. S. (2009), "Enterprise Tax Load Modeling in Transformational Economics Environment", Candidate degree Thesis, Mathematical Methods, Models and Informational Technologies in Economics, Kharkiv National Economic University, Kharkiv, Ukraine

16. Soufiene ASSIDI and Mohamed Ali OMRI, (2014), "Information quality and tax optimization case of Tunisian firms", *European Journal of Accounting Auditing and Finance*, Vol. 5, pp. 76–86.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"